

* * *

Վրացական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Ջավախիշվիլու անվան Պատմության ինստիտուտի և Աբխազիայի լեզվի, գրականության և պատմության ինստիտուտի միացյալ ուժերով անց է կացված Սուխումյան սարի հնագիտական ուսումնասիրությունը, Կատսուրված պեղումների ընթացքում հայտնաբերվել են արժեքավոր հնագիտական նյութեր, որոնք լուսարանում են Սուխումիի անցյալը՝ մեր թվականությունից ավելի քան մեկ հազարամյակ առաջ: Պարզվել է, որ այդ վայրում խոր անցյալում եղել է բավականին խոշոր բնակավայր, որն ունեցել է լուսավարական պատմություն՝ սկսած ուշ բրոնզյա շրջանից մինչև հին և նոր մուսանակաշրջանները: Այստեղ գոյություն է ունեցել ուշ բրոնզի մետաղի արդյունաբերություն:

Հայտնաբերված նյութերի շարքում կան տարբեր գույնի, տարբեր թրծվածքի, զարդարանքի կափն անոթների բազմաթիվ մնացորդներ: Պղնձահալ հնոցի մնացորդները, պղնձի կամ բրոնզի ձուլվածքները, ինչպես և 15 հատ այսպես կոչված կոլխական կացիները, երկու դուր և ողոր մշակելու համար օգտագործված բրիչանման մի գործիք՝ վկայում են, որ անցյալում այնտեղ զարգացած է եղել մետաղագործությունը:

Հայտնաբերված այս նյութերը հաստատում են այն դրույթը, որ կոլխերը և արևելյան մերձ-Անտիպյան տարածություններում լուսավոր նրանց ազգակից հին վրացական ցեղերը մետաղագործության մեջ եղել են հմուտ վարպետներ, և որ մետաղագործությունը այստեղ ծագում է առել ինքնուրույն:

Հին գերեզմանատների պեղումների ժամանակ ուշագրություն է գրավել դիակների թափման տարբեր ձևեր: Դիակը անմիջապես հողում թաղելու (ինգումացիա) կողքին՝ հանդիպում է և դիակի այրում (կրեմացիա): Այդ փաստը մի ավելորդ անգամ էլ վկայում է, որ դիակի այրման սովորությունը կոլխերը ոչ թե հելլեններից են փոխ առել, այլ այն տարածված է եղել Վրաստանում՝ նախքան Սև ծովի սփերին հունական գաղութների հիմնումը:

Սուխումյան սարի հնագիտական կոմպլեքսի ուշագիր ուսումնասիրությունը հանգեցնում է հետևյալ անվիճելի եզրակացության, որ կոլխյան կուլտուրան ալեքան էր ինքնուրույն ու հաստատուն, որ մեր թվականությունից առաջ 5—2-րդ դարերում այդ վայրերում բնակություն հաստատող հույները չափազանց աննշան ազդեցություն են ունեցել տեղական կուլտուրայի վրա: Մյուս կողմից պարզվում է, որ Արևմտյան Վրաստանի տերիտորիայի վրա բնակվող էթնիկապես իրար շատ մոտիկ ցեղերի միջև եղել է կուլտուրական միասնություն, սկսած ուշ բրոնզյա շրջանից, մինչև առաջին հազարամյակը՝ մեր թվականությունից առաջ: Եվ վերջապես Սուխումյան սարի վրա հայտնաբերված նյութերը իրավունք են տալիս սովետական գիտնականներին՝ Սուխումիի պատմության սկիզբը հետ տանել մեր թվականությունից առաջ, առնվազն մեկ հազարամյակ:

Է. Կ.

ԱՄՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՎԱԴԵՄԻԱՅՈՒՄ

Աղբյուրական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի կարևոր բաժիններից մեկն է Պետական Զեռապրական ֆոնդը, որը տարեց-տարի հարստանում է ու ճոխանում: Սովետական իշխանությունից առաջ Աղբյուրականում առհասարակ չի եղել ձեռագրական կենտրոնացված ֆոնդ: Աղբյուրական ժողովրդի դարերի ընթացքում ստեղծված կուլտուրական արժեքները ցար ու ցրիվ վիճակում պտնվել են տարբեր դպրոցների փոքր գրադարաններում և անհատ մարդկանց մոտ:

Միայն Սովետական Իշխանության հաստատումից հետո, շնորհիվ անցյալի կուլտուրական արժեքների նկատմամբ Սովետական Իշխանության ցուցաբերած հոգատարության, բաղադրանքից ու դյուղերից աստիճանաբար հավաքվեցին ձեռագրերը, որոնք այժմ կենտրոնացված են Աղբյուրական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիային կից Զեռագրական ֆոնդում: Այդ ֆոնդում պահվող ձեռագրերի թիվը արդեն անցնում է 2000-ից: Դրանք՝ սկսած 12—13-րդ դարերից մինչև 19-րդ դարը գրված ձեռագրեր են, մեծ մասամբ ազգայնական ու պարսկերեն լեզվով: Կան նաև Անդրկովկասի մյուս ժողովուրդների լեզուներով գրված ձեռագրեր:

Զեռագրական ֆոնդում պահպանվում են տարբեր բնագավառների բազմաթիվ աշխատություններ: Կան պատմության, գրականության, բժշկականության, ժողովրդական ստեղծագործության, վերաբերող բազմաթիվ ձեռագրեր, ինչպես նաև կրոնական, երկեր: Հնագույն շրջանի արժեքավոր ձեռագրերից է 1307 թվականին գրված մի բժշկարան պարսկերեն լեզվով, անհայտ հեղինակի դործ:

Արժեքավոր ձեռագրերից են Աղբյուրական ժողովրդի ականավոր բանաստեղծներ Նիկաի Գենցեվի բանաստեղծությունների ձեռագիր ժողովածուները:

Անհամեմատ հարուստ է Ձեռագրական ֆոնդի 19-րդ դարի բաժինը Այստեղ պահպանվում են հայտնի աղբյուրական լուսավորիչ մեծ մտածող Սիրգա Ֆաթալի Ախունդովի բազմաթիվ ձեռագրերը: Բանաստեղծուհի Խուրշիդ Բանուի, Նաթավանի, «Էրինջի» Թերթի խմբագիր Հասան րեկ Ջարդարիի, «Մուլա Նասրեդդին» ժուռնալի խմբագիր Ջալիլ Մամեդ Կուլադեի, վիպասան Մամեդ Սայիդ Օրդուբադիի, արձակագիր Սուլեյման Սանի Ախունդովի, դրամատուրգ Ջ. Ջաֆարլիի և ուրիշների բազմաթիվ ձեռագրերը: Աղբյուրական ՍՍՌ Դիտությունների ակադեմիան վերջերս ստացել է նաև ՍՍՌԿ ժողովրդական արտիստ, Ստալինյան մրցանակի լաուրեատ, «Քյոո-օղլի» օպերայի հեղինակ, կոմպոզիտոր Ուզեիր Հաջիրեկովի ձեռագրերը, որոնց մեջ կան բազմաթիվ անտիպ երկեր:

Աղբյուրական ՍՍՌ Դիտությունների ակադեմիան այժմ ծրագրված աշխատանք է կատարում աղբյուրական ժողովրդի այդ հարուստ գրական ժառանգության վերամշակման, ուսումնասիրման ու հրատարակման ուղղությամբ: Ձեռնարկված է ամբողջ ձեռագրերի մանրամասն բերրիորոշիա կազմելու աշխատանքին:

Հ. ՀԱՍԱՆՈՎ